

Aleksandra Jóźwiak-Dądela

Historia i wybrane aspekty badań nad frazeologią

Streszczenie

Artykuł stanowi krótki rys historyczny badań nad frazeologią, próbę określenia funkcji frazeologii w języku oraz zadań frazeologii jako dyscypliny naukowej. W artykule uwzględniono zagadnienie wspólnych źródeł frazeologii europejskiej oraz problematykę terminologiczną określeń frazeologizm i frazeologia.

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel stellt sich die Aufgabe, den Überblick über die Geschichte der Phraseologieforschung darzustellen, die Verwendung des Terminus „Phraseologie“ und „Phraseologismus“ zu erläutern und auf die Hauptprobleme phraseologischer Sprachwissenschaft einzugehen. Es wurde auch ein Versuch unternommen, die Funktion der Phraseologie in der Sprache und die Quellen der phraseologischen Einheiten in den europäischen Sprachen ins Blickfeld der Forschung zu rücken.

1. Przegląd historii badań nad frazeologią
2. Użycie terminów frazeologia i frazeologizm
3. Wspólne źródła frazeologii języków europejskich
4. Funkcja frazeologii w języku
5. Frazeologia jako dyscyplina językoznawcza i jej zadania

1. Przegląd historii badań nad frazeologią

Przez wiele lat frazeologia, a w szczególności idiomatyka, były w porównaniu z innymi dyscyplinami lingwistycznymi tymi obszarami wiedzy, które nie budziły szczególnego zainteresowania językoznawców. Zagadnienia frazeologii uwzględniano co prawda w słownikach, zbiorach frazeologicznych i krótkich artykułach, nie opisywano jednak tego fenomenu językowego w sposób zadowalający. Stałe związki wyrazowe były wyróżniane spośród innych związków, lecz wciąż niedostatecznie lingwistycznie opracowane.

Początkowo uwaga lingwistów odnośnie do związków wyrazowych koncentrowała się prawie wyłącznie na przysłowiach. Po kilku mniej obszernych zbiorach przysłów ukażało się 3-tomowe dzieło M.F. Petersa (1604/1605), które dziś uznawane jest za pierwszy bogaty zbiór przysłów języka niemieckiego. W późniejszych pracach m.in. H. Schradera (1886) i W. Borchardta (1888) zostały wytyczone bardziej precyzyjne granice między przysłowiami a wyrażeniami (por. Fleischer 1982: 17).

Już w drugiej połowie XIX wieku rosyjscy lingwiści rozpoczęli dociekania teoretyczne nad określeniem statusu frazeologizmu, tworząc w ten sposób podwaliny teorii frazeologicznej.

Istotne wyniki analiz, mające ważne znaczenie dla rozwoju frazeologii, zawdzięcza się Ch. Bally'emu (1909), którego osiągnięcia w tej dziedzinie długi czas nie znajdowały uznania wśród innych badaczy. Bally po raz pierwszy wyodrębnił frazeologię jako dział leksykologii i stał się prekursorem frazeologii synchronicznej. Jego teoria stanowiła ogromny krok naprzód i zachowała swą wartość do dnia dzisiejszego (por. Podracki 1968: 113). W późniejszych latach prace Ch. Bally'ego kontynuował V. Vinogradov (1946). To właśnie dzięki badaniom V. Vinogradova frazeologia uzyskała w językoznawstwie rosyjskim status samodzielnej dyscypliny naukowej. Zaslugą tego naukowca jest próba opisu relacji łączliwości w obrębie związków frazeologicznych (por. Fleischer 1982: 11) oraz zapoczątkowanie kierunku takiej frazeologii, w centrum której znajduje się wyraz usytuowany w określonym kontekście syntaktycznym i stylistycznym (por. Podracki 1968: 113).

Ten sposób definiowania frazeologizmów na wiele lat zdominował naukowe rozważania językoznawców. Stanowisko Vinogradova podzielił niemiecki uczony R. Klappenbach (1961, 1968), który zapoczątkował pierwsze prace teoretyczne, gdzie problem frazeologii rozpatrywany był w odniesieniu do języka niemieckiego. Znaczące były tu również badania E. Agricoli (1962), które koncentrowały się na klasyfikacji frazeologizmów według kryterium semantycznego i zaowocowały opracowaniem słownika frazeologicznego.

Stworzona przez rosyjskich naukowców samodzielna dyscyplina językoznawcza, zwana frazeologią, zajmowała się zagadnieniami rozgraniczenia aspektów frazeologicznych od nauki o zdaniu i leksykologii. Przedstawiała klasyfikację jednostek frazeologicznych, zmiany semantyczne w obrębie frazeologizmów różnych języków oraz związki frazeologizmów z innymi subsystemami języka (por. Burger, Jaksche 1973: 61). Prace lingwistów rosyjskich, powstające w drugiej połowie lat 60., stanowiły wartościowy materiał badawczy i były źródłem wielu cennych wniosków. W tym okresie prace badawcze nad istotą frazeologizmu prowadzono również poza obszarem języka rosyjskiego i niemieckiego.

Od początku lat 70. ponownie wzrosło zainteresowanie tematyką frazeologiczną i dążono nawet do „połączenia sił” na polu frazeologii i gramatyki generatywnej.

Pierwsze opracowanie niemieckiej frazeologii przez rosyjskich lingwistów przypisuje się I.I. Černyšev (1970). Oprócz kwestii klasyfikacji związków frazeologicznych Černyševa określiła również zagadnienia synonimii i polisemii, jako relacji między jednostkami frazeologicznymi. Trzeba jednak nadmienić, iż niemieckojęzyczna germanistyka szybko podjęła to wyzwanie. Należy tu wskazać na badania U. Weinreicha (1972), analizującego zagadnienie idiomatyki w ramach semantyki generatywnej. Interesujące były także rozważania angielskiego uczonego A. Makkaiego (1972) oparte na teorii stratyfikacji. Pod względem objętości i różnorodności ujmowania problemu, prace te nie dorównywały jednakże opracowaniom naukowców rosyjskich (por. Fleischer 1982: 22).

Biorąc pod uwagę zarówno sposób ujęcia tematu, jak i wnioski odnośnie do idiomatyki niemieckiej, duże znaczenie miała monografia H. Burgera i H. Jaksche (1973). Rola i funkcję frazeologizmów w tekście określił W. Koller (1977), co zaowocowało wyczerpującym opracowaniem tego zagadnienia. Natomiast historyczny przegląd rozwoju badań nad frazeologią przedstawili K. Daniels (1979, 1976) i K.D. Pilz (1978). W roku 1982 ukazała się obszerna i przejrzysta praca autorstwa W. Fleischera (1982), który swe rozważania

przeprowadził na bazie języka współczesnego. Aspekt ten znalazł także odzwierciedlenie we wspólnej dysertacji H. Burgera, A. Buhofera i A. Sialma (1982) oraz w latach późniejszych również w monografiach J. Häusermanna (1987), H. Schemanna (1993) i B. Sandiga (1994), a dzieła te wniosły wartościowy wkład w dalszy rozwój badań nad frazeologią języka niemieckiego.

W licznych pracach, które powstały w latach 90. ubiegłego wieku, skoncentrowano się na zagadnieniu sprecyzowania kryteriów, umożliwiających rozróżnienie trzech rodzajów związków wyrazowych, tj.: frazeologizmów, kolokacji¹ (jako związków wyrazowych o znacznej łączliwości elementów) i wolnych związków wyrazowych. Problemowi badań nad frazeologizmem i kolokacją poświęcano zarówno monografie (np. B. Kiig 1993), jak i liczne artykuły w periodykach językoznawczych i dydaktycznych (np. J. Bahns 1993, L.M. Barrios 1997, E. Donalies 1994, A.L. Kjær 1992, A. Lehr 1993).

W językoznawstwie polskim termin *idiom* został użyty po raz pierwszy w XIX wieku w „Słowniku wileńskim” (1861) oraz w „Słowniku języka polskiego” zw. warszawskim (1920–1927) współautorstwa J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedźwiedzkiego. Obszerne monografie dotyczące polskiej frazeologii ukazywały się w latach 70. i 80. XX wieku. Niekwestionowane zasługi dla rozwoju współczesnej polskiej frazeologii należy przypisać takim językoznawcom, jak. S. Bąba, S. Skorupka, A.M. Lewicki, D. Buttler, A. Pajdzińska. S. Bąba jest autorem słowników frazeologicznych języka polskiego, ponadto sprecyzował terminy m.in. stabilności, innowacji i parafrazy związku frazeologicznego w kontekście poprawności jego użycia. S. Skorupka prowadził badania w zakresie struktury, składni i stylistyki frazeologizmu. A.M. Lewicki zajmował się frazeologią syntaktyczną, stałością i zmiennością związków frazeologicznych oraz frazeologizmem jako zagadnieniem leksykografii. Przedmiotem badań D. Buttler były m.in. derywacja frazeologiczna, rodzaje błędów frazeologicznych, frazeologia jako element dowcipu językowego i jej powiązania z językiem potocznym. Natomiast A. Pajdzińska zgłębiła problem frazeologizmu jako narzędzia w poezji.

Aspekt frazeologiczny widoczny jest także obecnie w licznych artykułach i opracowaniach naukowych, w których autorzy przedstawiają różnorodność koncepcji, a co za tym idzie, wnoszą swój wkład w dalszy rozwój frazeologii jako dyscypliny językoznawczej.

2. Użycie terminów frazeologia i frazeologizm

Frazeologia jako nauka o złożonych strukturach językowych operuje własnym aparatem pojęciowym. Na przestrzeni lat stosowano rozmaite określenia dla opisanego zjawiska frazeologizmu, stąd zasadne jest prześledzenie rozwoju precyzowania terminologii frazeologicznej.

Według słownika „New English Dictionary on historical principles” (1888–1928) termin **frazeologizm** utworzony został w XVI wieku. W swej greckiej postaci φρασολογία i łacińskim odpowiedniku *phraseologia* pojawił się w tytule grecko-łacińskiego słownika autorstwa M. Neandra w roku 1558 (Kurkowska, Skorupka 1959: 151). Początkowo użycie tego terminu ograniczało się do znaczenia: „zbiór wyrażen językowych i zwrotów”,

¹ Pojęcie *kolokacji* (łac. *collocatio* – otoczenie) jest podstawą tzw. teorii kolokacji, opracowanej przez brytyjskiego lingwistę J.R. Firtha.

później oznaczało także „charakterystyczny dla autora każdego dzieła sposób wyrażania się”. Pierwotne znaczenie tego terminu nacechowane było jednak pejoratywnie. W XVII wieku przejęto z języka francuskiego określenie *phrase*, które oprócz znaczenia „zwrot”, używane było również w nowym kontekście: „nic nie mówiące, puste treściowo wyrażenie” (por. Fleischer 1982: 8). Także w późniejszych słownikach terminem frazeologizm określano „pustą treściowo, piękną mowę” oraz „skłonność do takowej” (np. F.L.K. Weigandt 1909–1910).

W Polsce termin *frazologia* pojawił się w drugiej połowie XIX wieku. „Słownik języka polskiego” Orgelbranda, zw. wileńskim (Wilno 1861), notuje go w dwu znaczeniach: 1) „budowa okresów, zdań, szykowanie wyrazów” i 2) „sposób gładkiego wysławiania się przy ubóstwie myśli” (Kurkowska, Skorupka 1959: 151–152).

W najnowszych słownikach języka niemieckiego termin frazeologia funkcjonuje już tylko w znaczeniu „stały związek wyrazowy, zwrot”:

„**Phraseologie** (auch: Idiomatik) 1. Gesamtheit der Phraseologismen einer Sprache, 2. Wissenschaft oder Lehre von den Phraseologismen, die sich mit der Bestimmung, Abgrenzung, Beschreibung, Erklärung und Klassifizierung von Phraseologismen beschäftigt sowie ihrer Herkunft, Struktur, Bedeutung und Funktion. Bisweilen wird die Phraseologie als Teildisziplin der Lexikologie, bisweilen als selbständige linguistische Teildisziplin angesehen” (Metzler 2000: 529).

Tłum. pol.

„**Frazeologia** (także idiomatyka) 1. ogół frazeologizmów danego języka, 2. nauka o frazeologizmach, zajmująca się określeniem statusu frazeologizmu, odgraniczeniem od innych związków wyrazowych, opisem, objaśnieniem i klasyfikacją frazeologizmu oraz jego pochodzeniem, strukturą, znaczeniem i funkcją. Frazeologia uznawana jest czasem za jedną z dyscyplin leksykologii, niekiedy zaś za odrębną dziedzinę lingwistyczną” (por. Metzler 2000: 529).

Najnowszy słownik języka polskiego podaje dokładną definicję, odzwierciedlającą obecny stan badań nad tą dziedziną wiedzy. Jednak w przeciwieństwie do słownika języka niemieckiego zachowane zostaje tu także pierwotne znaczenie tego terminu:

„**Frazeologia** <fr. *phraséologie*> **1. jęz. a)** „zasób wyrażań, zwrotów i fraz związków frazeologicznych właściwych danemu językowi, **b)** „dział językoznawstwa badający wyrażenia, zwroty i frazy związków frazeologicznych występujące w danym języku, charakterystyczne dla danego języka. **2. książk. lekcew.** „ozdobne wyrażenia lub zwroty pozbawione głębszej treści” (Dubisz 2003: 945).

Termin **idiom** funkcjonuje w języku niemieckim od końca XVII wieku, jako „eigentümliche Mundart” (Weigand 1909–1910: 914), natomiast w języku polskim od wieku XIX (słownik Orgelbranda 1861 i „Słownik języka polskiego” pod red. Karłowicza, Kryńskiego, Niedźwiedzkiego 1920–1927). W wieku XVIII używano zapomnianego dziś określenia *Idiotismus*, wprowadzonego przez J.Chr. Gottscheda (por. 1970: 538), który wyjątkowość i niepowtarzalność frazeologizmów upatrywał min. w tym, iż sprawiają one znaczną trudność przy próbie przetłumaczenia na język obcy, a ich odzwierciedlenie dosłowne rzadko przynosi pożądaną efekt. W tym czasie słowniki wyrazów obcych notowały termin *idiomatologia* także w znaczeniu nauki o osobliwościach języka (por. Heyse 1906: 428). Termin ten stał się podstawą dla używanego dziś określenia *idiomatyka*. Natomiast terminy *Redensart* (pol. wyrażenie) i *Redewendung* (pol. zwrot) odnotowano leksykograficznie już w roku 1691 (por. Pilz 1978: 730f).

Terminologii frazeologicznej na obszarze niemieckim poświęcono szczególnie dużo miejsca w latach 70. Od tego czasu funkcjonuje w języku niemieckim prawdziwa różnorodność określeń zjawiska stałości połączeń wyrazowych. A. Rothkegel (1973: 5) wymienia w swej monografii terminy, które uważane są za synonimiczne dla proponowanego przez nią określenia *festes Syntagma: Redewendung, stehende Redewendung, Wendung, feste Wendung, feste Verbindung, Wortverbindung, mehr oder weniger feststehende Redensart, gänzlich erstarrte Wortfügung, syntaktische Gruppe, Syntagma, Wortgruppenlexem, idiomatische Phrase, idiomatische Redewendung i Idiom*. K.D. Pilz (1978) z kolei nazywa ten fenomen leksemem frazeologicznym (niem. *Phraseolexem*) i przedstawia kolejne synonimy dla tego terminu: *komplexe Einheit, Fertigbauteil, Formel, erstarrte Fügung, Gebrauchsmetapher, Idiotismus, phraseologische Einheit, Phraseologismus, Redeweise, vorgeformte Sprachwendung, autonomes Syntagma, geformter Wortblock i Wortzusammenstellung*. Spotykane są także inne subterminy w nieco bardziej odległym znaczeniu: *Spruchwort, Merkspruch, sprachlicher Schematismus* (Daniels 1979: 71f, 1976: 257f), *wesenhafte Bedeutungsbeziehung* (Porzig 1934: 70–97), *lexikalische Solidarität* (Coseriu 1967: 293–303), *Kookurenz, Kollokation* (Firth 1934–1951: 195) i *Verknüpfungsrelation* (Viehweiger 1982: 23f).

Mnogość terminów, które mają precyzować zjawisko występowania stałych związków wyrazowych i porządkować wynikający z tego faktu terminologiczny chaos, poddawane są często krytyce autorów publikacji na ten temat.

3. Wspólne źródła frazeologii języków europejskich

Wewnętrzne reguły każdego języka nie powstały od razu, lecz kształtowały się w trwającym setki lat skomplikowanym procesie, w którym stykały się i przenikały wzajemnie rozmaite wpływy różnych kultur i wydarzeń społeczno-historycznych (por. Kurkowska, Skorupka 1959: 163). Z tego względu również frazeologia języków europejskich wykazuje wiele cech wspólnych. Szczególnie widoczny wpływ na zasób frazeologiczny języków europejskich miała kultura grecko-lacińska. Wskazują na to obecne nieomal w każdym języku wyrażenia i zwroty, których źródeł upatrywać można w mitologii, literaturze i historii świata starożytnego:

	Przykłady z języka polskiego	Przykłady z języka niemieckiego
Mitologia	<i>syzyfowa praca</i> <i>stajnia Augiasza</i> <i>męki Tantala</i> <i>pięta achillesowa</i>	<i>Sisyphusarbeit</i> <i>Augiasstall</i> <i>Tantalusqualen</i> <i>Achillesferse</i>
Historia	<i>pyrrusowe zwycięstwo</i> <i>węzeł gordyjski</i> <i>drakoński przepis / środek</i> <i>przekroczyć Rubikon</i>	<i>Pyrrhussieg</i> <i>gordischer Knoten</i> <i>drakonische Vorschrift / Massnahme</i> <i>den Rubikon überschreiten</i>
Literatura	<i>wzrok bazyliszka</i> <i>labędzi śpiew</i>	<i>Basiliskenblick</i> <i>Schwanengesang</i>

Przytoczone zwroty ilustrują zjawisko naszej zależności od kultury starożytnej w dziedzinie językoznawczej, jaką jest frazeologia:

„Gdy chodzi o sposoby wyrażania czynności i stanów umysłowych, procesów psychicznych i związaną z tym frazeologię, to języki europejskie spotykają się ze sobą u źródeł łacińskich lub grecko-łacińskich”, więc „piętno łaciny w dziedzinie pojęć umysłowych na wszystkich językach europejskich jest faktem niespornym i bardzo wyraźnym, i wyprzeć się tego dziedzictwa nie może żaden kulturalny Europejczyk” (Doroszewski 1951: 144f).

Kolejnym źródłem pochodzenia licznych zwrotów frazeologicznych jest Biblia, np. *ciemności egipskie – ägyptische Finsternis*, *wolać o pomstę do nieba – zum Himmel nach Rache schreien*, *chodzić jak błędna owca – wie ein verirrtes Schaf umhergehen*.

Elementami wskazującymi na istnienie frazeologicznych podobieństw są często cytaty z wybitnych dzieł literatury światowej.

Z biegiem czasu wiele zwrotów straciło swoje pierwotne znaczenie, inne stały się komponentami języka potocznego: *ani na jotę (nie odstąpić od swojego zdania) – um kein Jota (von seiner Meinung abweichen)*. Szczególnie język potoczny wyróżnia się dużą częstotliwością występowania w nim zwrotów frazeologicznych. Są one obecne w codziennej komunikacji między ludźmi. Zwroty te pochodzą z różnych dziedzin życia. Wiele odnosi się do warunków bytowych, zwyczajów, czy też wyobrażeń o minionych stuleciach, które stały się nam obce, ponieważ zmieniły się stosunki kulturalne i społeczne (por. Duden in 12 Bänden (Band 11) 1998: 6). Do dziedzin tych zaliczymy np: rycerstwo, turnieje, wojsko, polowania, rzemiosło, prawo itd.:

Przykłady z języka niemieckiego

Wojsko	<i>Spie?ruten laufen</i>	<i>durch eine Gasse von 100–300 Soldaten laufen und sich von jedem mit der Spie?rute auf den nackten Rücken schlagen lassen (früher als militärische Strafe)</i>
Polowanie	<i>auf den Busch klopfen</i>	<i>jdn auszuhorchen versuchen</i>
Rzemiosło	<i>Das schlägt dem Fass den Boden aus.</i>	<i>Das ist mehr als man sich gefallen lassen kann.</i>
Rycerstwo	<i>etwas im Schilde führen</i>	<i>insgeheim etwas beabsichtigen</i>
Prawo	<i>den Stab über jdn brechen</i>	<i>jdn verurteilen</i>

Przykłady z języka polskiego

Wojsko	<i>spalić za sobą mosty</i>	<i>uniemożliwić sobie powrót do kogoś, czegoś</i>
Rzemiosło	<i>cienko prząść</i>	<i>żyć w niedostatku</i>
Uprawa ziemi	<i>siać niezgodę</i>	<i>doprowadzać do nieporozumień</i>

W niektórych frazeologizmach odnaleźć można elementy baśniowe, wątki z legend, bajek i opowiadań. Frazeologizmy odzwierciedlają także wydarzenia społeczno-kulturalne, a nawet dokumentują słynne sformułowania polityków, poetów i myślicieli. Można je zatem określić świadectwem ducha czasu, który zostaje zachowany w języku dzięki trafności ujęcia danego zjawiska oraz nadania mu obrazowości (por. Wotjak, Richter 1994: 89).

Związki frazeologiczne rejestrują nie tylko przemiany historyczne wieków minionych, lecz dokumentują także współczesną rzeczywistość. Poprzez rozwój techniki powstają nowe związki frazeologiczne, których treść staje się zrozumiała na podstawie prze-

nośnego znaczenia poszczególnych komponentów leksykalnych. Zarówno język polski, jak i niemiecki dysponują znaczną liczbą takich frazeologizmów, których ilość stale rośnie: *Bahnhof verstehen – nicht verstehen können bzw. wollen, eine lange Leitung haben – schwer begreifen, grünes Licht geben – Handlungsfreiheit geben, wciskać kit – wmawiać coś komuś, skupić się jak na soczewce – skoncentrować się, stać się reprezentantem czegoś, mieć coś na swoim koncie – mieć coś w swoim dorobku, być sprawcą czegoś*.

Znaczna część polskich i niemieckich związków frazeologicznych pochodzi z XV i XVI wieku, wiele jest jeszcze starszych. Odpowiedzią na pytanie, dlaczego mimo wielu przemian w języku wciąż egzystuje tak duża liczba frazeologizmów, jest ich częste i chętne używanie, co ma z kolei swoje podłoże w ich funkcjonalności.

Stwierdzone w językach polskim i niemieckim podobieństwa na polu frazeologicznym są nie tylko wynikiem czerpania ze wspólnych źródeł, lecz także skutkiem stałej i intensywnej wymiany dóbr kultury między narodami. Ustalenie dróg zapożyczania poszczególnych związków frazeologicznych z różnych języków jest zadaniem niezwykle trudnym, często niemożliwym do wykonania.

4. Funkcja frazeologii w języku

Wyjątkowość zwrotów frazeologicznych powoduje, że ich użycie uzależnione jest od rozmaitych czynników komunikacyjnych. Należą do nich: sytuacja komunikacyjna, intencja mówiącego, jego stosunek do rozmówcy oraz rodzaj komunikacji (ustna lub pisemna), jak również przedmiot rozmowy oraz jej rodzaj (mowa publiczna, wydarzenie sportowe, rozmowa osobista). Nie bez znaczenia jest w tym przypadku także styl wypowiedzi, któremu można przyporządkować każdy zwrot frazeologiczny. Frazeologizmy służą więc uzyskaniu rozmaitych celów komunikacyjnych, w zależności od rodzaju tekstu, w jakim zostaną użyte. Frazeologizmy mogą sprawić, że tekst nabierze nieco mniej oficjalnego lub naukowego charakteru, a to za sprawą budowania w wypowiedzi ekspresji i nadawania mu obrazowości. Zagadnienie to formułują trafnie W. Kochański, B. Klebanowska, A. Markowski (1989: 298):

„Frazeologizmy ożywiają bowiem tekst, urozmaicają go i uplastyczniają. Czasem ujmują zwięźle treść, którą w innym przypadku trzeba by wyrazić dłuższym omówieniem. Kiedy indziej przekazują ją w sposób emocjonalny i pominięcie frazeologizmu byłoby równoznaczne z zatarciem tej emocjonalności”.

Istotną funkcją frazeologizmów jest ich zdolność do ukazywania i wyrażania stanu psychicznego mówiącego. Zwroty frazeologiczne mogą też służyć obudzeniu lub podtrzymaniu zainteresowania słuchaczy lub wytworzeniu głębszego i lepszego kontaktu między nadawcą a odbiorcą oraz podkreśleniu przynależności do określonej grupy społecznej. W niektórych gatunkach prozy (prasa, publicystyka, beletrystyka) wykorzystuje się zdolność frazeologizmów do tworzenia struktur odbiegających od pierwowzoru (por. Fleischer 1982: 30), co jest zabiegiem celowym, ułatwiającym przekazanie w określony sposób zamierzonej treści.

5. Frazeologia jako dyscyplina językoznawcza i jej zadania

Współczesna frazeologia zajmuje się następującymi zagadnieniami: wyznaczaniem zakresu swoich badań, klasyfikacją frazeologizmów według kryteriów formalnych i se-

mantycznych, zjawiskiem występowania frazeologizmów w różnego rodzaju tekstach, funkcją frazeologizmów w rozmaitych sytuacjach komunikacyjnych i kontekstach językowych (por. Metzler 2000: 529).

Z powyższych rozważań wynika, iż frazeologii przypada bardzo ważne miejsce wśród innych dyscyplin lingwistycznych. Szczególne związki łączą frazeologię ze słowotwórstwem, leksykologią, stylistyką i nauką o zdaniu.

Jedną z podstawowych trudności, na jakie napotyka współczesna frazeologia, jest zagadnienie metod i zakresu jej badań. Obie te kwestie są przedmiotem licznych dyskusji wśród językoznawców. Niezwykle trudno jest precyzyjnie określić np. zakres badań frazeologii, gdyż materiał frazeologiczny jest bardzo zróżnicowany ze względu na swą strukturę i semantykę, płaszczyznę słowotwórczą, funkcję obrazowo-ekspresyjną, bogatą synonimikę i różnorodne możliwości modyfikacji (por. Fleischer 1982: 32).

Językoznawcy postulują obecnie rozwinięcie tej dyscypliny naukowej na wzór lingwistyki konfrontatywnej, czyli powstanie frazeologii konfrontatywnej. Przedmiotem badań frazeologii konfrontatywnej byłaby analiza porównawcza systemów frazeologicznych dwóch lub więcej języków i opracowanie na tej podstawie różnic i podobieństw pomiędzy nimi (por. Wotjak, Richter 1994: 93). W ramach frazeologii kontrastywnej rozpatrywano by zagadnienia ekwiwalencji i problem interkulturowych trudności w odczytywaniu prawdziwego znaczenia frazeologizmów jako związków wyrazowych charakterystycznych dla specyfiki każdego języka. Rezultaty tego rodzaju badań znalazłyby praktyczne zastosowanie w translacji.

Bibliografia

- Agricola, E. (1962): Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. Leipzig
- Bahns, J. (1993): Kollokation kontra Kontext. Wieder ein zu weites Verständnis des Kollokationsbegriffs. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 1993 / 3, s. 30–37
- Bally, Ch. (1909): *Traite de stylistique française*. 2. Bde. Heidelberg
- Barrios, L.M. (1997): Kollokationen – ein vernachlässigtes Thema in der Wortschatzarbeit. „*Zielsprache Deutsch*” 1997 / 3, s.139–146
- Bąba, S. / Liberek, J. (2003): *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa
- Bąba, S. (1986): Twardy orzech do zgryzienia, czyli o poprawności frazeologicznej. *Poznań*
- Bąba, S. (1976): O jednej z zasad poprawnego posługiwania się stałymi związkami wyrazowymi współczesnej polszczyzny. „*Polonistyka*” 1976/5, s. 27–31
- Borchardt, W. (1888): *Die sprichwörtlichen Redensarten im deutschen Volksmund nach Sinn und Ursprung erläutert. Ein Beitrag zur Kenntnis deutscher Sprache und Sitte*. 7. Aufl. neu bearb. v. A. Schirmer. 1954. Leipzig
- Burger, H./ Buhofer, A./ Sialm, A. (1982): *Handbuch der Phraseologie*. Berlin, New York
- Burger, H. (1977): *Probleme einer historischen Phraseologie des Deutschen. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 99. Tübingen
- Burger, H. / Mitarbeit von Jaksche, H. (1973): *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen
- Černyševa I.I. (1970): *Frazeologija sovremennogo nemeckogo jazyka*. Moskva

- Coseriu, E. (1967): Lexikalische Solidaritäten. „Poetica. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft” 1967/1, s. 293–303
- Daniels, K. (1979): Neue Aspekte zum Thema Phraseologie in der gegenwärtigen Sprachforschung. *Muttersprache* 89, H. 1–2, s. 71ff
- Daniels, K. (1976) Neue Aspekte zum Thema Phraseologie in der gegenwärtigen Sprachforschung. *Muttersprache* 86, H.4, s. 257ff
- Donalies, E. (1994): Idiom, Phraseologismus oder Phrasem? „Zeitschrift für germanistische Linguistik” 1994/22, s. 334–349
- Doroszewski, W. (1980): Słownik poprawnej polszczyzny. Warszawa
- Dubisz, S. (2003): Uniwersalny słownik języka polskiego. Warszawa
- Duden in 12 Bänden (1998): Das Standardwerk zur deutschen Sprache. Bd. 11: Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich
- Firth, J.R. (1957): Modes of Meaning. „Papers in Linguistics” 1957, s. 190–215
- Fleischer, W. (1982): Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig
- Gottsched, J.Chr. (1700): Vollständige und neuerläuterte deutsche Sprachkunst. (erste Auflage 1762), 5. Aufl. Leipzig. Neudruck Hildesheim – New York
- Häusermann, J. (1987): Phraseologismen und Sprichwörter als Formulierungshilfen in der argumentativen Rede. Zürich
- Heyse, J. Chr. (1906): Fremdwörterbuch. Durchaus neu bearb. v. C. Böttger. 15. Aufl. Leipzig
- Ki?ig, B. (1995): Fachsprachliche Wortgruppen in englischen und deutschen Texten der Mikroprozessortechnik. Leipzig
- Kjær, A.L. (1992): Normbedingte Wortverbindungen in der juristischen Fachsprache (Deutsch als Fremdsprache). „Fremdsprache Lehren und Lernen” 1992/21, s. 46–64
- Klappenbach, R. (1961): Feste Verbindungen in der deutschen Gegenwartssprache. [W:] Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 82. Sonderbd. E. Karg-Gasterstädt zum 75. Geburtstag am 9. Febr. 1961 gewidmet. Halle, s. 443ff
- Kochański, W. / Klebanowska, B. / Markowski, A. (1989): O dobrej i złej polszczyźnie. Warszawa
- W. Koller, W. (1977): Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalyse, Sprachspiel. (RGL 5). Tübingen
- Kurkowska, H. / Skorupka, S. (1959): Stylistyka polska. Warszawa
- Lehr, A. (1993): Kollokationsanalysen – von der Kollokationstheorie des Kontextualismus zu einem computergestützten Verfahren. „ZGL” 1993/21, s. 2–19
- Lewicki, A.M. (1982): Stałość i zmienność związków frazeologicznych. Uniwersytet M. Curie-Skłodowskiej, Zakład Języka Polskiego. Lublin
- Makkai, A. (1972): Idiom Structure in English. The Hague – Paris
- Metzler, J.B. (2000): Lexikon – Sprache. Zweite überarbeitete Auflage herausgegeben von H. Glück. Stuttgart. Weimar
- Pajdzińska, A. (1993): Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji. Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej. „Literatura – Lingwistyka” 1993/1. Lublin
- Pilz, K.D. (1978): Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache. Göppingen

- Podracki, J. (1968): Frazeologia – osiągnięcia i kłopoty. „Polonistyka” 1968/4–5, s. 111–113
- Porzig, W. (1934): Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen. „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur” 1934/58, s. 70–97
- Rothkegel, A. (1973): Feste Syntagmen. Grundlagen, Strukturbeschreibungen und automatische Analyse. Tübingen
- Sandig, B. (1994): Tendenzen der Phraseologieforschung. Bochum
- Schemann, H. (1933): Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext. Stuttgart
- Schrader, H. (1886): Der Bilderschmuck der Deutschen Sprache. Einblick in den uner-schöpflichen Bilderreichtum unserer Sprache und ein Versuch wissenschaftlicher Deutung dunkler Redensarten und sprachlicher Rätsel. 2. Aufl. 1894. Berlin
- Skorupka, S. (1958): Frazeologia a składnia. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Języko-znawczego” 1958/XVII, s. 97–114
- Skorupka, S. (1976): Wieloznaczność związków frazeologicznych. „Poradnik Językowy” 1976/5, s. 217–223
- Skorupka, S. (1968): Poprawność frazeologiczna połączeń wyrazowych. „Poradnik Językowy” 1968/8, s. 385–392
- Stawnicka, J. (2000): Innowacje frazeologiczne we współczesnych nagłówkach prasowych. Język a komunikacja 1. Zbiór referatów z konferencji Język trzeciego tysiąclecia. Kraków 2–4 marca 2000. Red. G. Szpila. Kraków, s. 207–217
- Viehweger, D. (1982): Die Darstellung semantischer Vereinbarkeitsbeziehungen zwischen lexikalischen Elementen im einsprachigen Wörterbuch des Deutschen. Erhard Agricola, Joachim Schildt und Dieter Viehweger (Hrsg.), „Wortschatzforschung heute. Aktuelle Probleme der Lexikologie und Lexikographie”. Linguistische Studien, s. 23–41
- Vinogradov, V.V. (1946): Osnovnye ponjatija russkoj frazeologii kak lingvističeskoj discipliny. „Trudy jubilejnoj naučnoj sessii Leningradskogo Gosudarstvennogo Universiteta”. Sekcija filologičeskich nauk. Leningrad
- Weigand, F.L.K. (1909/1910): Deutsches Wörterbuch. 5. Aufl. Vollständig neu bearb. v. K. v. Bahder, H. Hirt u. K. Kant. Hrsg. v. H. Hirt. 2 Bde. Gießen
- Weinreich, U. (1978): Probleme bei der Analyse von Idioms. Semantik und generative Grammatik. Hrsg. v. F. Kiefer. 2. Bde. Bd. 2. s. 415ff. Frankfurt/M
- Wotjak, B./ Richter, M. (1994): Sage und Schreibe. Deutsche Phraseologismen in Theorie und Praxis. Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York